

УДК: 378.125

СУТЬ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У НАУКОВОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

М. Г. Шульський

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, Львів, 79010, Україна*

Розглянуто суть методологічних підходів у здійсненні наукових досліджень. Під час проведення досліджень за обраною темою акцентовано на діалектичному підході до оцінки діяльності суб'єктів господарювання та підкреслено роль і значення навколишнього середовища у розвитку суспільних відносин. Значну увагу звернено на трактування поняття «методологія». Зібрана і певним чином оброблена різнобічна інформація наведена у табл. 1. Діапазон тверджень щодо методології окремими науковцями дає підстави констатувати про значну роль і поширеність категорії методології у різних сферах наук.

Неабиякий інтерес представляє матеріал дослідження щодо ролі методології в організації регуляції окремих видів людської діяльності. Результати досліджень за цим напрямом наведено у табл. 2. Різні сфери діяльності зумовлюють застосування різних методологічних прийомів у процесах проведення досліджень. Це відображено у висловлюваннях окремих науковців, що наведені в таблиці. Важливим напрямом під час з'ясування суті методологічних підходів проведення дослідження вважається аналіз методології в розрізі їх двох складових: загальної і часткової. Матеріали результатів дослідження наведені у табл. 3. Тут використано діалоговий метод дослідження, в якому ми сформулювали конкретні питання, відповіді на які віднайдено у тексті досліджуваного джерела. Цим методом ми скористалися під час дослідження суті вчень давньогрецьких філософів та їх роль у «формуванні основ філософії методології» (табл. 4).

Разом з дослідженням проблем використання методологічних підходів у різних сферах і видах діяльності значну увагу звернуто на важливу складову поняття «методологія» методики. Одержані результати дослідження наведені у табл. 5. Особливу увагу звернуто на літературні джерела, в яких відображено суть визначення категорії «методика», застосування її складових у практичних умовах.

Узагальнюючи вищесказане, можна констатувати про значущість одержаних результатів дослідження у розвитку різних сфер суспільних відносин та важливість проведення подальших досліджень з цієї тематики.

Ключові слова: методологія, методологічні підходи, суспільні відносини, дослідження, наука, методи, методика, агропромисловий комплекс.

Постановка проблеми та її суть зумовлені тим, що удосконалення різних сфер суспільного виробництва ускладнює проведення наукових досліджень його

функціонування. Застосування наявних методологічних підходів не завжди сприяє оптимальній якості прийняття управлінських рішень як локальних, так і глобальних, а це гальмує розвиток науково-технічного, технологічного, організаційного та інших процесів. Для розв'язання наявних проблем, на наше переконання, необхідно насамперед деталізовано і всебічно досліджувати наявні методологічні підходи та на основі одержаних результатів пропонувати більш удосконалені методологічні прийоми. Саме в цих аспектах і відображається суть постановки проблем.

Мета статті — здійснити ґрунтовні дослідження суті методологічних підходів у вивченні функціонування різних сфер суспільних відносин. Одержані результати мають спонукати науковців до проведення подальших досліджень з цієї теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання назрілих проблем розвитку будь-якого суспільства потребує проведення всебічного аналізу його функціонування. Для виконання цих архіважливих проблем потрібно використовувати результати досліджень з концентрацією уваги на їх публікації в останніх виданнях.

Перелік науковців, які досліджували ці проблеми, результати їх досліджень за вказаною темою наведено у табл. 1, 2, 5. Наведені матеріали детально проаналізовано та висловлено наш погляд.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток різних сфер суспільних відносин характеризуються цілим комплексом впливу різноманітних факторів на функціонування тих чи інших організаційно-господарюючих структур суспільного виробництва. Діалектичний підхід до оцінки господарюючих суб'єктів дає змогу стверджувати, що зміни, які відбуваються під впливом трансформаційних процесів, мають не спорадичний, хаотичний характер, а формуються цілеспрямовано і мають всеосяжний зміст. Стверджений аспект цих змін і перелік зумовлений змінами складових внутрішнього і зовнішнього середовища, в якому знаходиться досліджуване явище.

Про роль і значення навколишнього середовища вказав Й. С. Завадський, який підкреслює, що: «Важливість навколишнього середовища для будь-якої організації є одним із фундаментальних положень теорії систем. Згідно із загальною теорією систем, діяльність організації буде більш успішною, якщо вона діє як відкрита система, що знаходиться у безперервній взаємодії із зовнішнім середовищем і має з ним зворотній зв'язок» [3, с. 6]. Одержані результати діяльності господарюючих формувань потрібно всебічно досліджувати з використанням комплексу різноманітних методів і способів пізнання функціонуючих економічних систем. Все це охоплює такий напрям в науці, як методологія. Враховуючи архіважливе значення використання методологічних підходів у процесах дослідження діяльності господарських формувань в різних сферах суспільних відносин, ми провели збір інформації про погляди і твердження деяких науковців на вчення про методологію. Зібраний матеріал певним чином оброблено і подано у таблицях.

Детально аналізуючи наведені матеріали щодо трактування суті методології у процесах дослідження розвитку того чи того суспільного явища, можна констатувати про широкий діапазон його поширення та використання у процесах проведення різнобічних досліджень. На деякі аспекти цих трактувань звернемо увагу, а саме:

- всі наведені висловлювання мають позитивний характер, що вказує на необхідність і важливість використання основних складових методологічних підходів у процесах дослідження пізнання розвитку різних сфер суспільних явищ;
- у наведених висловлюваннях автори акцентують увагу на формуванні методології як окремого вчення, а деякі стверджують, що це є наука. Ми вважаємо, що тут суперечності в термінах немає, адже будь-які знання містять елементи науковості і кожна наука — це знання;
- переважна більшість авторів акцентують увагу на таких складових методології, як принципи, форми, способи, методи організації наукового пізнання тощо. Такий підхід дає підстави стверджувати про всеохоплюючу масштабність застосування методології у різних сферах суспільних відносин, особливо це характерно для аграрних структур;
- деякі автори у своїх висловлюваннях концентрують увагу на регіональний, а деякі на глобальні рівні. Так, зокрема, Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський вказують, що методологія — це вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська теоретична основа. Такі твердження вказують на планетарність поширення методологічних підходів наукового пізнання істини;
- серед наведених тверджень на особливу увагу заслуговують висловлювання С. К. Реверчука, який підкреслює, що методологія — це стратегія наукового пошуку... особлива теорія про методи наукового пізнання, яка охоплює методику, техніку і принципи дослідження.

Наведені аспекти трактувань про важливість методології не вичерпують в повній мірі значення цієї категорії у проведенні наукових досліджень. Їх можна продовжити у принципах як згаданих вище науковців, так і праці тих, яких ми не використали у цій публікації. Всі вони, на наше переконання, у своїх висловлюваннях виражали позитивну оцінку використання складових методології у проведенні наукових досліджень розвитку різних сфер суспільних відносин. Узагальнюючи вищесказане, звернемо увагу на трактування методології.

Чітко, лаконічно і об'єктивно здійснено оцінювання методології та її роль і значення у проведенні наукових досліджень щодо встановлення істини у розвитку будь-яких явищ. Насамперед це важливо для проведення дослідження з проблем організаційно-методологічних аспектів функціонування господарчих формувань в системі АПК.

Раніше основна увага під час викладання суті зібраних матеріалів була сконцентрована на з'ясуванні загальних аспектів трактувань в наукових джерелах поняття «методологія» (табл. 1). Однак кожне суспільне явище розвивається не тільки в загальних вимірах, а й в конкретизованих формах здійснюється функціонування з врахуванням специфіки його розвитку. Так, скажімо, багатогалузевий агропромисловий комплекс розвивається і оцінюється методологічно за загальними напрямками розвитку та відображається в показниках, які є характерні для інших складових національного господарства країни. Проте, з іншого боку, кожна галузь розвивається відповідно до умов, що притаманні саме для її розвитку.

Із-за цих причин для вимірів ступеня розвитку використовують специфічні методологічні підходи, які матеріалізуються в конкретизованих показниках.

Таблиця 1

Суть трактування методології в наукових джерелах

№ п/п	Літературні джерела	Суть визначення трактувань категорії методології
1.	Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.	Вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання та практичної діяльності людини [с. 159]
2.	Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підруч. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 317 с.	Наука про структуру, логічну організацію, методи та способи діяльності. Вона дає змогу усвідомити природу, принципи і методи, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні [с. 78]
3.	Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 2 / редкол.: С. В. Мочерний (від. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 848 с.	Наука про метод та шляхи досягнення істини, (втіленої в науковій теорії, ідеях та ін.), основою якої є система найбільш загальних принципів, методів і способів пізнання економічних систем. Методологія економічної теорії синтезує специфічні методи та способи пізнання майже з 58 економічних дисциплін, є їх базою [с. 353]
4.	Степаненко С. В. Методологічні аспекти фізичної економії. Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України : зб. матеріалів Міжнар. наук. конф. (8-10 квіт. 2009 р.). Київ : КНЕУ, 2009. С. 13–20.	Під методологією прийнято розуміти систему принципів та способів організації процесу пізнання, за допомогою яких здобуваються нові та впорядковуються (переосмислюються) раніше набуті знання [с. 14]
5.	Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. Економічний словник. Київ : Кондор, 2009. 358 с.	Вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа. Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [с. 185]
6.	Колесніков Г. О. Менеджерський словник : навч.-довід. Вид. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 289 с.	Вчення про систему принципів, етапів і способів організації та здійснення теоретичної та практичної діяльності. Теорія проектування може розглядатися як методологія проектної діяльності [с. 145]
7.	Реверчук С. К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика. Київ : УЗМН, 1996. 192 с.	Це стратегія наукового пошуку, яка охоплює методи, методики, техніку і принципи дослідження. Методологія — це особлива теорія про методи наукового пізнання [с. 9; 15]

Враховуючи вищесказане, ми провели деталізацію основних складових розвитку методології з врахуванням конкретизованих напрямів здійснення діяльності організаційно-господарськими структурами АПК. Оброблена певним чином інформація наведена у табл. 2. Як відомо, кожен напрям господарської діяльності в системі АПК має своє теоретичне обґрунтування свого розвитку і практичне здійснення розроблених заходів. Для оцінки цих процесів використовується ціла система «найбільш загальних принципів, методів і способів пізнання економічних систем» [2, с. 494].

Важливе значення у здійсненні організаційно-методологічних аспектів функціонування господарських формувань в системі АПК відіграє такий важливий напрям, як методологічний підхід щодо оцінки менеджменту. Як встановлено економічною наукою, саме застосування прогресивних технологій менеджменту дає змогу значно поліпшити діяльність підприємств. Який напрям здійснення оцінки функціонування менеджменту, які інструменти використовуються у цих процесах? Все це описав у стислих і лаконічних формах науковець О. Антонюк, подано у табл. 2 [8, с. 319].

У будь-якій сфері виробництва чи видів діяльності, в будь-які періоди суспільного розвитку, будь-які процеси розвиваються у певних історичних рамках і вимірах. Поза історією немає руху і розвитку. Тому будь-яке явище розглядається і оцінюється з позиції історичної ретроспективи і перспективи. Як це відбувається, як це оцінюється, які важелі використовуються при цьому тощо? Все це відобразив науковець В. Мусієнко [4, с. 243].

Не менш важливим напрямом в системі наукових досліджень є методологія управління регіональним розвитком. Як відомо, діяльність господарюючих формувань у будь-якій галузі національного господарства організовується і здійснюється у певному регіоні держави чи взагалі у певному світовому просторі, територію якого можна трактувати як регіон. Що це за напрям в методології, на яких принципах він сформований, які методи використовуються, які процеси регулює в розвитку господарства країни тощо? Все це в контексті подано у праці [7, с. 104].

Яке значення мала, має і буде мати на майбутнє при формуванні напрямів методологічних підходів філософія? Про це зазначають харківські науковці у психологічному словнику, який на сьогодні є мовником найсучасніших термінів. До речі, варто зазначити, що основи методології пізнання світу заклали давньогрецькі філософи Сократ, Платон, Аристотель (про це скажемо дещо пізніше). Можна повністю погодитися з авторами словника про те, що методологія філософська — це та основа, на якій базується діяльність. І цілком логічно та закономірно, що кожна діяльність людини та поза людиною характеризується як загальними закономірностями наукового пізнання, так і конкретними формами діяльності. Тут ці філософські категорії (загальне та конкретне) взаємозв'язані між собою і доповнюють одне одного.

Ці трактування зумовлюють цілком вмотивовану необхідність розглянути ці проблеми більш глибоко та конкретніше. Для з'ясування цієї суті зібраний матеріал подано у табл. 3. Для більш конкретнішого з'ясування результатів дослідження використаємо діалоговий метод дослідження.

Таблиця 2

Методології в організації регуляції окремих видів людської діяльності

№ п/п	Літературні джерела	Перелік деяких видів методології
1.	Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.	Методологія економічної теорії — наука [вчення] про метод і шляхи досягнення істини (втіленої в науковій теорії, ідеях та ін.), основою якої є система найбільш загальних принципів, методів і способів пізнання економічних систем [с. 494]
2.	Менеджмент: Понятійно-термінолог. / за ред. Г. В. Щокіна, М. Ф. Головатого, О. А. Антонюка, В. П. Сладекевича. Київ : МАУП, 2007. 744 с.	Методологія менеджменту — 1) система законів, найзагальніших принципів, положень і методів, що становлять пізнавальну базу менеджменту; 2) сукупність прийомів, способів, процедур дослідження, що використовуються у менеджменті як науковій дисципліні [с. 319]
3.	Литвин В. М., Гусев В. І., Слосаренко Н. Г. та ін. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 430 с.	Методологія історії — система принципів, прийомів та процедур формування й використання методів історичного пізнання, а також вчення про цю систему [с. 243]
4.	Лазор О. Д., Лазор О. Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення: Словник-довідник. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ : Дакор, 2006. 352 с.	Методологія управління регіональним розвитком — це сукупність загальних принципів і методів планового регулювання розвитку господарства країни, на основі яких розробляються державні завдання і забезпечуються їх виконання [с. 104]
5.	Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків : Прапор, 2009. 672 с.	Методологія філософська — та основа, на якій базується діяльність. Методологічною основою конкретних наукових напрямків є видатні філософські вчення. До цього рівня методології залучають розгляд загальних форм наукового пізнання [с. 243]

У відповіді на перше запитання табл. 3 одержано інформацію про розуміння методології, зазначеної раніше у цій публікації, а наведена інформація в табличній формі дає трактування більш детальніше і конкретніше цій філософській категорії. У відповіді на друге запитання табл. 3 конкретизовано предмет вивчення методології. Саме такий підхід дає можливість більш глибоко підійти до вивчення процесів методологічних підходів у здійсненні наукових досліджень як загалом в національному господарстві України, так і у важливій її складовій — аграрному господарстві.

Не менш важливі третє та четверте запитання табл. 3 і відповіді на них. Одержана інформація дає змогу розглядати методологію не як однобічний напрям

досліджень, а як комплексний підхід до оцінки розвитку суспільно-економічних явищ у різних суспільних відносинах. Особливий інтерес у науковців — це відповідь на п'яте запитання табл. 3, в якій сконцентрована увага на двох напрямках: метафізичному (спокій) та діалектичному (розвиток). Саме ці напрями є цінними дороговказами для науковців, адже досліджуванні явища вивчаються не в застиглих формах, а в постійному розвитку із всебічним врахуванням змін як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищах. У відповіді на шосте запитання в табл. 3 підсумовано інформацію, яка була наведена у попередніх питаннях, і сформуовано всеосяжні конкретизовані висновки, які певною мірою відповідають діалектичному напрямку розвитку.

Таблиця 3

Загальна і часткова методології: їх суть і взаємозв'язок [16, с. 82]

№ п/п	Запитання, які ми сформуували	Відповідь на поставлені питання із вищевказаного джерела
1.	Що таке методологія у широкому і вузькому розумінні?	Це філософське вчення про методи пізнання. У широкому розумінні методологія — це спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи, а у вузькому — сукупність принципів, методів, прийомів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній галузі знань (конкретна наукова методологія)
2.	Що є предметом вивчення методології?	Предметом вивчення методології є методи науки, тобто способи дослідження явищ, які визначають підхід до їх вивчення, планомірний шлях їх пізнання та встановлення істини, а також сфера їх застосування
3.	Що таке загальна методологія?	Це матеріалістична діалектика і теорія пізнання розвитку наукового знання загалом
4.	На чому базується часткова методологія?	Часткова методологія базується на законах окремих наук, особливостях пізнання конкретних процесів. Вона виявляється в існуванні, з одного боку, теоретичних узагальнень і принципів цих наук, а з іншого — часткових методів дослідження
5.	Якими ознаками характеризується історичний процес формування методології?	Характеризується розвитком двох напрямів: метафізичного (спокій) та діалектичного (розвиток), які базуються на діаметрально протилежних підходах — ідеалістичному та матеріалістичному
6.	Що є підґрунтям наукової методології?	Принципи універсального взаємозв'язку, діалектичного протиріччя, єдності якісного і кількісного, діалектичного заперечення та відбиття

Викладена вище інформація дає можливість констатувати про суттєві та важливі досягнення у розвитку методології як у загальних вимірах, так і в

конкретизованих напрямках її дослідження, а також використання одержаних результатів у практичній діяльності в різних суспільних сферах загалом та аграрних зокрема. Позитивно оцінюючи досягнення розвитку сучасного стану методології, її проникнення у різні сфери суспільного розвитку, цілком логічно і закономірно постає питання, а коли, хто і як заклав основи виникнення методології як вчення і як науки про пізнання сутності розвитку? Питання цілком вмотивоване, закономірне і актуальне в умовах сьогодення. Ми вважаємо, що дослідження здобутків у будь-якій діяльності людина має здійснювати через призму минулого. Саме такий підхід до пізнання істини є найбільш об’єктивний і він дає можливість досліднику проникнути в суть розвитку аналізуючого явища. В умовах нашого дослідження це закладання основ методології, її розвиток і функціонування у сферах різних суспільних відносин.

В науково-літературних джерелах минулих епох з цього приводу зазначено, що у розв’язанні цих архіважливих проблем значний вклад внесли давньогрецькі філософи. Це насамперед Сократ (470–399 до н. е.), Платон (428–347 до н. е.) і Аристотель (384–322 до н. е.), суть вчень яких у концентрованій формі подано в табл. 4. Отже, що сказав Сократ з цього приводу? Відповідь на перше поставлене запитання — чітко окреслено його погляди на ці проблеми і напрями їх розв’язування. Він вважав, що до пізнання потрібно підходити комплексно шляхом виставлення різних понять, уявлень, розчленувань цілого та визначення окремих його сторін тощо. Одержані результати такого підходу виражаються у досягненні істини. Такий підхід у вивченні суспільних явищ загалом та методології зокрема використовують сучасні дослідники у процесах своєї дослідницької діяльності, і можна із впевненістю зазначити, що наступні покоління, досліджуючи розвиток різних сфер суспільних відносин, будуть використовувати сократівське вчення в пізнанні істини.

Таблиця 4

Суть вчення давньогрецьких філософів та їх роль у формуванні основ філософії методології [9, с. 494–495]

№ п/п	Питання, ми сформуvalи	Відповіді із тексту вищевказаного джерела
1	2	3
1.	Що вважав Сократ важливим для пізнання істини?	Сократ вважав, що пізнання істини досягається в процесі зіставлення різних понять, уявлень, розчленування цілого та визначення окремих його сторін тощо, а істинним є лише значення, доступне доцільній діяльності
2.	Що стверджував Платон для пізнання сутності речей?	За твердженням Платона, з метою пізнання сутності речей думка вченого має прямувати за логікою об’єкта, що досліджується, а найточніше такою сутність втілюється у визначенні

Продовження табл. 4

1	2	3
3.	Що розробив Аристотель і які заклав основи?	Аристотель розробив учення про категорії та їх діалектику, заклав основу логіки — принципи побудови суджень, правила доведень та отримання наукових висновків
4.	Які є завдання філософії економіки?	Інтеграція фундаментальних (політичної, економічної історії, економічної думки), функціональних (фінанси, кредит, статистика та ін.), галузевих (економіка промисловості, сільського господарства, будівництва), регіональних (регіономіка, економіка окремих регіонів), системно-конкретних наук (менеджменту, маркетингу)

Цінність вчень Платона для подальшого формування основ філософії методології полягає в тому, що у процесі «пізнання сутності речей думка вченого повинна прямувати за логікою об'єкта, що досліджується». З огляду сьогодення це означає, що сучасні дослідники у процесах вивчення, скажімо, розвитку і функціонування тих чи тих форм господарювання в системі АПК, мають комплексно враховувати специфічні особливості їх впливу в конкретних умовах як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Ці зміни повинні бути об'єктивно оцінені на основі всебічного використання сучасних методологічних підходів до їх вивчення.

Учення Аристотеля цінне для сучасних дослідників розвитку філософії методології тому, що він детально обґрунтовував підходи до сутності явищ з позиції категорії та діалектики і заклав основу логіки. Все це в комплексі позитивно вплинуло на подальші кроки в удосконаленні і поширенні методологічних підходів для оцінювання розвитку різних суспільних явищ. Сьогодні дослідники розвитку методології як науки і як виду діяльності використовують у своїй діяльності елементи учення Аристотеля. Серед викладеного матеріалу особливу увагу привертає відповідь на четверте запитання табл. 4. Тут зазначено, що важливим завданням філософії економіки є інтеграція різних видів наук. Таке твердження вказує на нерозділеність світового простору, тісний взаємозв'язок його складових між собою. І все це в контексті є основою у його пізнанні шляхом використання різноманітних методологічних підходів.

Враховуючи важливість економіки в різних сферах суспільних відносин, виникає цілком закономірна необхідність розглянути цю архіважливу науку та її методологію. Безумовно, ми не можемо охопити весь спектр наук у цій публікації. Також дослідити дані проблеми навіть з позиції удосконалених методологічних підходів проблематично, для цього потрібно досліджувати розвиток економіки в окремих монографічних напрямках. Проте ми стисло розглянемо таку важливу складову наукових знань, як економіка. В енциклопедичних сучасних виданнях про економіку сказано, що це «найважливіша сфера суспільного життя, в якій на основі використання різноманітних ресурсів здійснюються виробництво, обмін, розподіл та споживання продуктів людської діяльності, формується і постійно розвивається

система продуктивних сил і економічних відносин, якими управляють різні типи економічних законів» [9, с. 180].

Дещо уточнимо до цього виразу, що не тільки «розподіл і споживання продуктів людської діяльності», а й продуктів поза людською діяльністю (наприклад, дари лісів — ягоди, гриби, дикі тварини тощо), продуктів морів і світового океану тощо.

Як бачимо, немає економіки поза людиною і людини поза економікою. Все у світовому просторі діалектично зв'язано між собою і складові світового простору, методологічні підходи до їх оцінки та удосконалення.

З'ясувавши суть методології з використанням цілого комплексу тверджень, систем уявлення про цю архіважливу категорію, яка широко використовується у різних сферах суспільних відносин, перейдемо до аналізу важливої її складової — методики. Для дослідження цієї категорії використовуємо методологічні підходи, які були згадані у попередніх складових цієї публікації. Як показує теорія і підтверджує практика, дослідження будь-якого суспільно-економічного явища із всебічним вивченням матеріалізується у певних друкованих джерелах: енциклопедичних виданнях, монографіях, статтях тощо. Саме такі матеріали використано для аналізу сутті і змісту методики та її ролі і значення в процесах проведення наукових досліджень.

Зібрана і оброблена певним чином інформація з використанням різних методологічних підходів для з'ясування трактувань суті визначення поняття «методика» наведена у табл. 5. Для виконання поставлених завдань використаємо літературні джерела як сучасних тлумачень термінів, так і тих, що передували. Щодо найсучасніших термінів, то вони подані в літературному джерелі під назвою «Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів», який підготували, як було згадано раніше, харківські вчені у 2009 р. У цьому виданні суть методики трактується як «технічні прийоми реалізації методу», з одного боку, і «конкретне втілення методу» — з іншого. В діалектичному поєднанні цих двох методологічних напрямів і відображається визначення поняття суті «Методики».

Щодо інших джерел наукових праць, що наведені у табл. 5, в яких трактується поняття «методика», дещо поглиблено відображаються одні складові цього висловлювання, а інші послаблюються та навпаки. Такий значний діапазон трактування поняття «методика» дає підстави стверджувати про широке, різнобічне та різновекторне його використання в різних сферах суспільних відносин. Підтвердженням сказаного можуть бути тексти цитат з літературних наукових джерел, які подані в табл. 5 під номерами 2–5.

Одночасно зазначимо, що категорія «методика» не тільки відображає загальні тенденції наукового дослідження, скажімо, соціально-економічного стану держави чи окремих її регіонів, але концентрує увагу на окремих напрямках розвитку господарюючих суб'єктів чи їх складових. Відповіді на ці питання містяться у цитатах, що використані із літературних джерел, які наведені в табл. 5 під номерами 6–8. Це, зокрема, цитати: «методика аналізу господарювання» (К. Д. Гордієнко); «методика економічних розрахунків» (В. А. Коноплицький, Г. І. Філіна) та ін. На цих конкретних напрямках не закінчуються методичні підходи щодо узагальнень розвитку досліджуваних явищ, а вони деталізуються в конкретних показниках.

Таблиця 5

Суть трактування методики в наукових джерелах

№ п/п	Літературні джерела	Суть визначення трактування категорії методики
1.	Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Х.: Прапор, 2009. 672 с.	1) Технічні прийоми реалізації методу з метою уточнення або верифікації знань про досліджуваний об'єкт [с. 239]. 2) Конкретне втілення методу — вироблений спосіб організації взаємодії суб'єкта дослідження на основі конкретного матеріалу і конкретної процедури [с. 239]
2.	Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 2 / редкол. С. В. Мочерний та ін. Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.	Конкретизація методу у формі інструкції, правил дій, чіткого опису способів існування та ін. [с. 351]
3.	Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 240 с.	Розуміють як сукупність прийомів дослідження, включають техніку і різноманітність операції з фактичним матеріалом [с. 78]
4.	Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підруч. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 317 с.	Сукупність методів, пов'язаних спільністю вирішення окремих проблем [с. 270]
5.	Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.	Система конкретних правил, процедур та операцій, що використовуються в дослідженні і дають змогу аналізувати специфічний предмет дослідження [с. 227]
6.	Гордієнко К. Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. Вид. 2-ге, перероб. і доп. КНТ, 2007. 360 с.	Методика аналізу господарювання — сукупність конкретних способів і засобів, які використовуються у процесі проведення економічного аналізу в наперед визначеній послідовності їх використання [с. 169]
7.	Коноплицький В. А., Філіна Г. І. Економічний словник. Тлумачно-технологічний. Київ : КНТ, 2007. 580 с.	Методика економічних розрахунків — сукупність методів і прийомів визначення економічних показників розвитку виробництва на всіх рівнях економіки і розрахунку ефективності господарських рішень [с. 272]
8.	Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.	Методика темпів економічного зростання — комплекс методів оцінки потенційного продукту та його зростання [с. 493]. Методика оцінки якості продукції в Україні — комплекс методів та показників, за допомогою яких визначається сукупність корисних властивостей продуктів [с. 494]

В енциклопедичних виданнях з цього приводу наведено матеріали щодо деталізації показників, які характеризують розвиток виробництва конкретних видів продукції. Наприклад, використаємо інформацію щодо методики оцінки якості продукції в Україні. Ця методика практикується, як «комплекс методів та показників, за допомогою яких визначається сукупність корисних властивостей продуктів. До таких показників, розроблених у Держспоживстандарті нашої країни, відносяться:

- якість та конкурентоспроможності продукції;
- рівень споживчих властивостей порівняно з кращими;
- рівень органолептичних властивостей з кращими аналогами;
- рівень соціально конкурентоспроможності на українському ринку тощо» [9, с. 494].

Всього десять груп показників, що характеризуються якісними показниками продукції. Всі вони комплексно відтворюють якість виробленої продукції, що є цінним і незамінним фактором споживання вироблених продуктів населенням. Саме через ці обставини методичні підходи оцінки виробленої продукції потрібно комплексно вивчати.

Одночасно зазначимо, що кожна галузь чи кожен вид діяльності характеризується використанням специфічних підходів, які мають враховувати специфічні особливості функціонування галузей національного господарства загалом та агропромислового комплексу зокрема.

Висновки. На основі проведених досліджень за обраною темою можна стверджувати, що науковці всебічно і обґрунтовано дослідили суть методологічних підходів у науковому пізнанні розвитку тих чи тих суспільно-економічних явищ. Проте це не означає, що досягнуто весь спектр розвитку методології. Вона і надалі розвивається та удосконалюється в міру зміни різних сфер суспільних відносин. Так, скажімо, виникнення нових форм господарювання в агропромисловому комплексі зумовлює необхідність удосконалення наявних і формування нових методологічних підходів в оцінці їх функціонування. Через ці та інші обставини виникає необхідність продовження дослідження в цих напрямках. Надалі потрібно більше уваги сконцентрувати на впровадженні наукових розробок у різних сферах суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордієнко К. Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. 2-ге вид., перероб. і допов. КНТ, 2007. 360 с.
2. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 2. Редкол.: С. В. Мочерний (від. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 848 с.
3. Завадський Й. С. Менеджмент: Managemet. Т. 1. Вид. 2-ге. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. 542 с.
4. Литвин В. М., Гусев В. І., Слюсаренко Н. Г. та ін. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. Київ : Вища школа, 2002. 430 с.
5. Колесніков Г. О. Менеджерський словник : Навчально-довідкове видання. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 289 с.

6. Коноплицький В. А., Філіна Г. І. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний. Київ : КНТ, 2007. 580 с.
7. Лазор О. Д., Лазор О. Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення: Словник-довідник. 2-ге вид. перероб. та допов. Київ : Дакор, 2006. 352 с.
8. Менеджмент: Понятійно-термінол. слов. / за ред. Г. В. Щокіна, М. Ф. Головатого, О. А. Антонюка, В. П. Сладкевича. Київ : МАУП, 2007. 744 с.
9. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.
10. Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. Економічний словник. Київ : Кондор, 2009. 358 с.
11. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
12. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків : Прапор, 2009. 672 с.
13. Реверчук С. К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика. Київ : УЗМН, 1996. 192 с.
14. Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
15. Степаненко С. В. Методологічні аспекти фізичної економії. Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (8-10 квіт. 2009.). Київ : КНЕУ, 2009. С. 13–20.
16. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підруч. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 317 с.
17. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 240 с.

REFERENCES

1. Hordiienko, K. D. (2007). Ekonomichniy tлумachnyi slovnyk. Poniatiina baza zakonodavstva Ukrainy u sferi ekonomiky. 2-he vyd., pererob. i dopov. KNT (in Ukrainian).
2. Ekonomichna entsyklopediia. U trokh tomakh. T. 2. Redkol.: S. V. Mochernyi (vid. red.) ta in. Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2000 (in Ukrainian).
3. Zavadskyi, Y. S. (1998). Menedzhment: Managemet. T. 1. Vyd. 2-he. Kyiv : Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu (in Ukrainian).
4. Lytvyn, V. M., Husiev, V. I., & Sliusarenko, N. H. ta in. (2002). Istorychna nauka: terminolohichni i poniatiinyi dovidnyk. Kyiv : Vyshcha shkola (in Ukrainian).
5. Kolesnikov, H. O. (2007). Menedzherskyi slovnyk : Navchalno-dovidkove vydannia. Kyiv : VD «Profesional» (in Ukrainian).
6. Konopliyskyi, V. A., & Filina, H. I. (2007). Ekonomichniy slovnyk. Tlumachno-terminolohichniy. Kyiv : KNT (in Ukrainian).
7. Lazor, O. D., & Lazor, O. Ya. (2006). Mistseve upravlinnia: poniattia, termini, vyznachennia: Slovnyk-dovidnyk. 2-he vyd. pererob. ta dopov. Kyiv : Dakor (in Ukrainian).
8. Menedzhment: Poniatiino-terminol. slov. / za red. H. V. Shchokina, M. F. Holovatoho, O. A. Antoniuka, V. P. Sladkevycha. Kyiv : MAUP, 2007 (in Ukrainian).
9. Mochernyi, S. V., Larina, Ya. S., Ustenko, O. A., & Yurii, S. I. (2005). Ekonomichniy entsyklopedychnyi slovnyk. U 2 t. T. 1 / za red. S. V. Mochernoho. Lviv : Svit (in Ukrainian).

10. Osovska, H. V., Yushkevych, O. O., & Zavadskyi, Y. S. (2009). *Ekonomichnyi slovnyk*. Kyiv : Kondor (in Ukrainian).
11. *Psykhologichna entsyklopediia* / avtor-uporiadnyk O. M. Stepanov. Kyiv : Akademvydav, 2006 (in Ukrainian).
12. *Psykhologichni tlumachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv*. Kh.: Prapor, 2009 (in Ukrainian).
13. Reverchuk, S. K. (1996). *Malyy biznes: metodolohiia, teoriia i praktyka*. Kyiv : UZMN (in Ukrainian).
14. *Sotsiolohichna entsyklopediia* / uklad. V. H. Horodianenko. Kyiv : Akademvydav, 2008 (in Ukrainian).
15. Stepanenko, S. V. (2009). *Metodolohichni aspekty fizychnoi ekonomii*. *Fizychna ekonomii: metodolohiia doslidzhennia ta hlobalna misiia Ukrainy: zb. materialiv mizhnar. nauk. konf. (8-10 kvit. 2009.)*. Kyiv : KNEU, 13–20 (in Ukrainian).
16. Stechenko, D. M., & Chmyr, O. S. (2007). *Metodolohiia naukovykh doslidzen. 2-he vyd., pererob. i dopov.* Kyiv : Znannia (in Ukrainian).
17. Tsekhmistrova, H. S. (2006). *Osnovy naukovykh doslidzen*. Kyiv : Vydavnychiy Dim «Slovo» (in Ukrainian).

doi: 10.32403/1998-6912-2024-1-68-269-283

THE ESSENCE OF METHODOLOGICAL APPROACHES IN SCIENTIFIC RESEARCH

M. H. Shulskyi

*Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies of Lviv,
50, Pekarska St., Lviv, 79010, Ukraine
oleg050448@gmail.com*

A study of the essence of methodological approaches in the implementation of scientific research is conducted. The main emphasis in conducting research on the chosen topic is made on a dialectical approach to the assessment of the activities of economic entities and the role and importance of the environment in the development of social relations is emphasized. Considerable attention is paid in the publication to the interpretation of the concept of “methodology”. The various information collected and processed in a certain way is shown in Table 1. The range of statements about methodology by individual scientists gives reason to state the significant role and prevalence of the category of methodology in various fields of science.

The research material on the role of methodology in the organization of regulation of certain types of human activity is of great interest. The results of research in this direction are shown in Table 2. Different spheres of activity lead to the use of different methodological techniques in research processes. This is reflected in the statements

of individual scientists given in the table. An important direction when clarifying the essence of methodological approaches to conducting research is considered to be the analysis of methodology in terms of their two components: general and partial. The materials of the research results are presented in Table 3. Here, the dialogic method of research is used, in which specific questions are formulated, the answers to which are found in the text of the researched source. This method is used when researching the essence of the teachings of ancient Greek philosophers and their role in “forming the foundations of the philosophy of methodology” (Table 4).

Along with the study of the problems of using methodological approaches in various spheres and types of activity, considerable attention is paid to the important component of the concept of “methodology” of the technique. The obtained results of the study are shown in Table 5. Particular attention is paid to literary sources, which reflect the essence of the definition of the category “methodology”, the application of its components in practical conditions.

Summarizing the above, it can be stated that there is a great significance of the obtained research results in the development of various spheres of social relations and the importance of conducting further research on this topic.

Keywords: *methodology, methodological approaches, social relations, research, science, methods, methodology, agro-industrial complex.*

Стаття надійшла до редакції 30.01.2024.

Received 30.01.2024.